

LETÂYİFÜ'L-KUDSİYYE'YE DAİR**Yazarı, Sunulduğu Kişi ve Telif Tarihi Hakkında Düşünceler****Dr. Abdülbaki ÇETİN*****ÖZET**

Letâyifü'l-Kudsiyye, Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait mensur eserlerden biridir. Konusu siyerdir. Bugüne kadar, yazarı, kime sunulduğu ve telif tarihi bilinmeyen Letâyifü'l-Kudsiyye, bu makalede ilk kez bu yönleriyle ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Letâyifü'l-Kudsiyye, Ahmet Abdülcebbaroğlu, Umur Paşa, Aydınogulları.

Giriş

Eski Anadolu Türkçesi eserlerinden *Tuhfetü'l-Letâyif*¹ üzerine doktora çalışması yapmayı kararlaştırdıktan sonra geniş bir literatür taraması yapmış ancak eserin başka bir nüshası ve yazarının başka eserlerinin varlığı hakkında bir bilgi bulamamıştık. Metni transkribe ederken eserin sonlarına doğru yazarın eserini *Tuhfe* olarak adlandırdığını farketmiş, (“tamâm oldu *Tuhfe* kitabının taşnifi”197b/7), bunun üzerine yeniden daha kapsamlı bir katalog taramasına girişmiştik. Bu ikinci tarama esnasında iki bitirme tezi ile bir doktora tezi dikkatimizi çekmişti.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümünde hazırlanan “*Kitâb-ı Tuhfe*”² başlıklı bu iki bitime tezi, aynı fakültenin Türk Dili Seminer Kitaplığında 3784/2 numarayla kayıtlı yazmaya dayanıyordu. Seminer

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹ Abdülbaki Çetin, *Ahmet Abdülcebbaroğlu: Tuhfetü'l-Letâyif* (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin), Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2002, XV+621 s. (Bundan sonra “TuhL.”).

² Yıldız, Sakine, *Kitâb-ı Tuhfe'nin Transkripsiyon ve Gramatikal İndeksi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (Yayımlanmamış mezuniyet tezi) İst., 1972, 81 s. (İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp. nr. 9455); Kara, Nimet, *Kitâb-ı Tuhfe'nin Transkripsiyon ve Gramatikal İndeksi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (Yayımlanmamış mezuniyet tezi) İst., 1972, 74 s. (İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp. nr. 9451).

kitaplıklarındaki yeniden yapılandırma çalışmalarından ³ dolayı söz konusu yazmayı inceleme imkânı bulamadık. Üzerine hazırlanmış mezuniyet tezlerinden yaptığımız karşılaştırma bu yazmanın *Tuhfetü'l-Letâyif*'in sondan eksik bir nüshası olduğunu gösteriyordu.

"*Letâ'ifü'l-Kudsiyye*"⁴ isimli doktora tezi ise, tam adı *Letâyif-i Bahâyî ve Şemâyil-i Nebvî* (139a/12) olan, konusunu "*siyer (Hz. Muhammed'in hayatı)*" den alan, müellifi ve te'lif tarihi bilinmeyen ancak *Rüstem* adlı bir müstensih tarafından H. 936 (M. 1529) tarihinde istinsah edilen"⁵ Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümünde 2027 numarayla kayıtlı yazmaya dayanıyordu.

Söz konusu tezi incelerken hazırlayanının, "*eserin müellifi kimdir, yaşadığı dönem ve mekân neresidir, edebî kişiliği hakkında bilgi var mıdır, elimizde nüshası bulunan bu eserden başka eserleri mevcut mudur? Bu soruların hiç birine sağlıklı cevap verebilme şansına sahip değiliz. Çünkü eserin hiçbir yerinde müellif adı, hayatı ve eserleri -Tuhfe diye bir kitabı dışında- hakkında bir kayıt yoktur.*"⁶ cümleleri arasına sıkıştırılmış "*Tuhfe diye bir kitabının dışında*" ara sözlü dikkatimizi çekti ve hareket noktamızı oluşturdu.

Bu makalede, *Letâyif-i Kudsiyye*'nin yazarı, sunulduğu kişi ve telif tarihiyle ilgili elde ettiğimiz bulguları dikkatlere sunacağız.

***Letâyifü'l-Kudsiyye*'nin Yazarı, Sunulduğu Kişi ve Telif Tarihi**

Letâyifü'l-Kudsiyye'de yazar adı yer almamaktadır. Eserde üç kez (58a/12, 79b/13, 80a/1) geçen "*Tuhfe*" kelimesi yazarın bu adla bir eserin daha olduğunu gösteriyor. *Letâyifü'l-Kudsiyye*'den yapacağımız iki alıntı ve bu alıntılardaki ipuçlarından hareketle konuyu aydınlatmaya çalışacağız:

***Letâyifü'l-Kudsiyye*'den-1**

Lañife: Resüle ilk kim tã'at buyurdılar namãz buyurdılar. Pes bilindi kim namãzdan ulu tã'at ve ragbetlü kulluñ yokdur. Zirã niyyetdür ve Ka'beye yönelmekdür ve kıyãmdur ve rükü'dur ve sücüddur, tañiyyãtdur, selãmdur, du'ãdur, diñdãr görmeklikdür. Pes bundan ulu tã'at nicesi ola. Eger namãzdan ayruñ tã'at buyursaydı meşelã şadaķa buyursaydı, ğazã buyurmaduñ olurdı, oruñ buyurmaduñ olurdı. İllã namãz buyurdı. Namãz içinde dükeli dürlü

³ Bkz., İlber Ortaylı, "*Seminer Kitaplıkları*" Milliyet, Pazar eki, 7 Nisan 2002 s. 8.

⁴ Karaatlı, Rıcep, *Letâ'ifü'l-Kudsiyye* (Giriş-Transkripsiyonlu Metin-Gramatikal Dizin), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış doktora tezi), Erzurum, 1999, VI+810 s. (*Letâyifü'l-Kudsiyye*'den yaptığımız bütün alıntılar bu çalışmadan alınmıştır. Noktalama ve vurgu bize aittir. Bundan sonra "LetK.>").

⁵ Karaatlı, age., s., IV.

⁶ Karaatlı, age., s., 3.

tâ'at vardır. Namâzı kılıcağ dükelisin kılmış gibi olur. *Bu latîfenüñ şerhin Tuhfe kitâbda kıldumdı. Bunda ikilemeyelüm.* (LetK. 58a/5-12)

Letâyifü'l-Kudsiyye'den-2

Letâyifü'l-Kudsiyye'de miraç hadisesini anlatırken, yazar, bir rivayete göre miraç yolculuğunun “Harâm”dan, bir rivayete göre ise Ümmühani evinden başladığını kaydeder, doğrusunun “Harâm”dan başladığını bildiren rivayet olduğunu belirtir. Ayrıca, *yolculuğun nasıl başladığını ve meleklere nasıl geldiğini Tuhfe'de* de anlattığını fakat orada anlatmış olmanın burada da anlatmasına engel teşkil etmeyeceğini bildirir. Hükümdarın (=hudâvendigâr) miraç bahsini *Letâyifü'l-Kudsiyye'den* okurken bu noktada *-yolculuğun nasıl başladığını ve meleklere nasıl geldiğini* öğrenmek için- bunu elinden bırakıp *Tuhfe'yi* açarak söz konusu kısmı oradan okumasının uygun düşmeyeceğini bu nedenle konuyu burada da tekrarlayacağını belirtir:

Resûlden ol cemâ'at kim adların zikr eyledüm naql eylerler ve eydürler: Resûlullâh mi'râca Harâmdan çıkdı dağı bir nice ulular eydürler: Ümmühânî evinden çıkdı. Ümmühânî resûlüñ atası qarındaşı Ebü Tâlib kızıdır, resûlün helâlidir. Toğru oldur kim Harâmdan çıkdı. *Nicesi çıkdığın ve firîşteler geldüğün Tuhfede eyitdüm.* İllâ anda eyitmekle bu kitâbda eyitmek yaramaz. Anuñ-çün kim hudâvendigârım bunı okuyı dururken bu aracıda bunı koyup anı okusa olmaz. Bunda dağı yazalum. Anuñ-çün kim ol sözün yeri bu kitâbdadır. Tuhfede istişâr-içün yazıldı. (LetK., 79b/10-80a/1)

Bu ifâdelerden sonra miraç hadisesinin nasıl cereyan ettiği anlatılır:

“...gördüm Cebrâ'îl iki büküldi selâm kıldı ikrâm-ıla. Selâmın aldum, otur didüm. Bağıdum yitmiş biñ ferîşte dükeli rahmet tonında. Bunları göricek sevindüm... degme bir ferîštenüñ elinde bir tabağ tolu uçmağ saçısı. Dükeli bir kezden selâm kıldılar. Yetmiş hülle getürdiler ve bir nürdan tâc ve uçmağ bardağlarından bir bardağ yâkütdan. Turdum âbdest aldum.... Andan Cebrâ'îl eyitdi: Yâ Resûla'llâh, Tanrı te'âlâ saña selâm kılar, eydür: “Kâfirlerden çok zahmet gördün. Bir iş istersin ki hemdem ola ve bir yâr istersin kim halvetde gönülündeki râzı aña diyesin... Yetmiş hülle egnüme geyürdi, nürdan yâc başuma urdılar ve bir kezden üzerüme saçı kıldılar andan burâk dardılar... Resûl bindi Cebrâ'îl gâşiyesin götürdi. İsrâ'îl kolın dutdı. Bunı gördi ferîşteler resûlün önüne düşdiler. Hağ te'âlâ buyurdu ferîşteler döşediler uçmağ hüllelerin ve sündüsin ve istebrağın

Mekke'den Mescid-i Akşâya degin yire başmadı uçmak sündüsi ve istebrakı üzerine basardı.... (LetK. 80a/3-81a/1).

Bu alıntılardan anlaşıldığına göre yazarın “*Tuhfe*” adında bir kitabı daha vardır ve yazar bu kitabında alıntıladığımız kısımlarda geçen iki konuya –*namaz* (namazla ilgili anlatılan latifenin şerhi) ve *miraç* (yolculuğun nasıl başladığı ve meleklerin Hz. Muhammedi göğe çıkarmak üzere gelişi)- değinmiştir. Bu önemli ipucundan hareketle önce yazarın “*Tuhfe*” adlı eserini tespit etmeye çalışacağız.

Birçok yazarın eserine isim olarak “*Tuhfe*” kelimesini seçtiği bilinmektedir. Bu eserler, ilk etapta birbirinden ayırt edilmek için ya yazarına nispet edilerek (*Tuhfe-i Sami*, *Tuhfe-i Şahidi* vs.) ya da içerikleri göz önünde bulundurularak uygun bir adlandırmayla (genellikle Arapça veya Farsça tamlama biçiminde olur bu adlandırma) anılırlar. İşte *Letâiyü'l-Kudsîyye*'de bahsedilen “*Tuhfe*”nin başına gelen de budur. Söz konusu eser, bugün “*Tuhfetü'l-Letâiyif*” olarak bilinen eserdir. Bu düşüncemizi, yazarın *Letâiyü'l-Kudsîyye*'de -yukarıda alıntıladığımız bölümlerde- “*Tuhfe*”ye yaptığı göndermeleri *Tuhfetü'l-Letâiyif*'ten takip ederek ve her iki eser arasında yapı, dil ve üslûp bazındaki benzerlikleri belirterek açıklayacağız:

*Tuhfetü'l-Letâiyif*e baktığımızda *Letâiyü'l-Kudsîyye*'den yaptığımız 1. alıntıyı (*Letâiyü'l-Kudsîyye'den-1*) namaz bahsinin işlendiği ikinci bölümde görüyoruz. Yazar, bu bölümün başında da bu latifeyi adeta tek cümleyle özetlemiştir:

Kitâbuñ ikinci kısmına şürû' kılalum, Tañrı te'âlâ tevfiķıla. Bu kısım içinde namâz sırların ve aħkâmların beyân kılısaruz. Zîre kim lâ ilâhe illâ'llâh Muhammed resûlullâhdan soñra *namâzdan ulu tã'at yokdur.* (*TuhL.*, 123a/11-13).

Latîfe: Namâz bir tã'atdür dükeli dürlü tã'at ve 'ibâdetler mecma'ıdır. Namâzda tevħîd var, zekât var, oruc var, gazâ var, ten kullıģı var, gönül kulluģı var, dil kulluģı var, temcîd var, tekbîr var, kırâ'at, rükû', sücüd, kıyâm, ħuzû', ħuşû', mahabbet var. Pes dükeli 'amellerüñ dirneşecegidür. Eyle olıcaķ Ĥaķ ħazretinde andan ulu kullıķ olası olmaz. (*TuhL.*, 147b/13-148a/4).

Latifeyi bu şekilde veren yazar devamla “şerh”ini veriyor, *Letâiyü'l-Kudsîyye*'de tekrarlamaktan kaçındığı şerhi:

Eyitdük, tevħîd var namâzda. Anuñçun kim “Allâhu ekber” demek, Tañrı te'âlâyı dükeli naķşdan ve 'aybdan münezzeh bilmekdür. Ve andan tanuķlık olur Tañrıya iki demekden Tañrı 'ayblu demekden.... (*TuhL.*, 148a/5-7). Bu şerh, 149a/11'e kadar devam eder.

Tuhfetü'l-Letâyif'te miraç hadisesinin anlatılışı da *Letâyifü'l-Kudsiyye*'de bahsedildiği gibidir (*Letâyifü'l-Kudsiyye'den-2*). *Tuhfetü'l-Letâyif*'te olayın Harâm'dan başladığı ve meleklerin nasıl geldiği ayrıntılı bir biçimde yer alır:

Tağrı te'âlâ Cebrâyle eydür: “Yâ Cebrâ'il, habîbüm kâfirler elinden üşendi, incindi. Harâmda oturmuşdur gönli yavuz. Bir münis ister dağı bir halvet yir kim kendü derdin eyde. Uçmağdan Muştafânuñ Burâkın al, yidinci kat gökden yitmiş biñ tabağ dürr ü cevher algıl. Tabağları birer firiştelere vir. Yidi biñ kez biñ uçmağ sündüsinden, istebrağından algıl. Dağı yitmiş hulle algıl. Nürdan dağı bir tâc algıl, yidi küngürelü. Andan varuñ, benden habîbüme selâm degürüñ. Ol firiştelere dükeli elin ayağın öpsünler; ol tabağları üzerine saçu kılsunlar. Andan ol yitmiş hulle-i geysün, tâci başına ursun, Burâka binsün, ilk Mescid-i Akşâya gelsün. Andan arşumuzdan ilet. Yüz biñ yıllık yol yuğaru çıksun. Yollarda gökler firiştelere karşılasunlar. Her bir firişte elin öpüp saçu kılsunlar. Ol sündüs ve istebrağ bizlerin atı ayağı altına döşe kim habîbüm Allâh diyüp sündüs üzerine eşe.” Cebrâyl 'aleyhi's-selâm Tağrı te'âlânunı buyruğın yerine getürdi. Resül sevinü durugeldi. Burâka yağın geldi binmege... (*TuhL.*, 90b/10-91a/10)

Bu iki delil, *Letâyifü'l-Kudsiyye*'nin yazarının bahsettiği *Tuhfe* adlı eserinin elimizdeki *Tuhfetü'l-Letâyif* olduğu hususunda en küçük bir şüpheye yer vermemektedir.

Bunun dışında her iki eserin benzer başka özellikleri de vardır. Bunları da şöyle sıralayabiliriz:

***Letâyifü'l-Kudsiyye* İle *Tuhfetü'l-Letâyif* Arasındaki Benzerlikler**

Letâyifü'l-Kudsiyye ile *Tuhfetü'l-Letâyif* arasındaki diğer benzerlikleri şöyle sıralayabiliriz:

a. Yapı Yönüyle

Her iki eserin de yapısı aynıdır:

Yazar, *Letâyifü'l-Kudsiyye*'yi on beş bölüme ayırmıştır. (Mevcut kısım on bölümdür). Bölümler, konularla ilgili latifelerle genişletilmiştir. (Karaatlı, age., s., 5) Aynı yöntem *Tuhfetü'l-Letâyif*'te de uygulanmıştır. *Tuhfetü'l-Letâyif* üç bölüme ayrılmış her bölüm konuyla ilgili latifelerle genişletilmiştir.

b. Dil ve Üslûp Yönüyle

1. Her iki eser dil ve üslûp yönüyle bir birine benzer:

Yazar anlattığı konuları yer yer ayetlerle delillendirmektedir. Bu delillendirme usulü her iki eserde aynıdır:

Tarıgrı te'ālā Kelām-ı Qadīmında buyurur... *LetK.*, 2b/9; *TuhL.*, 142b/9

Nitekim Qur'ānda haber virür ... *LetK.*, 4b/4; *TuhL.*, 84a/12

Nitekim Qur'an içinde buyurur... *LetK.*, 5a/13; 5b/7...; *TuhL.*, 84a/13; 85b/7; 86b/12...

Nitekim Qur'an içinde haber virür ... *LetK.*, 5b/3, 11, 15; 6a/4, 8, 12; 8a/1, 3; 9a/2, 7; 9b/10; 12b/4...

Nitekim Qur'an içinde haber virdi *TuhL.*, 84b/3, 5, 6; 85b/3

Dağı bir âyetde buyurur kim... *LetK.*, 5b/13; 6a/1, 9; 8a/4...; *TuhL.*, 83b/7

2. Her iki eserde de şu ifadeler Tanrı tarafından bir "yemin" ifadesi olarak sık sık tekrarlanmaktadır:

Benüm 'izzetüm 'azametüm haqqıçun... *LetK.*, 10a/15; 78a/9-10; 79a/7; *TuhL.*, 82a/5; 83a/6; 90b/5; 92b/11...

Benüm 'izzetüm haqqıçun *LetK.* 77b/1; 82a/5; *TuhL.*, 87b/12; 88b/9; 94a/10; 103a/6...

3. Her iki eserde de yazar anlattığı latifelerin bazılarının orijinal olduğunu hiçbir eserde bulunmadığını kaydeder:

ol latîfeler kim bu kitâbda eydildi bulunmaya hiç kitâbda illâ bu kitâbda bulına 'âlemün 'âlimleri cigerlerin kan eylediler bu le'âyifden bir nicesi ellerine girmede elhamdulilâh kim işbunuñ gibi kitâb nâdirdür dağı şunuñgibi le'âyif kim yüz mücellad 'Arabça tefsîr okuyanlar birisine irişmezler hüdâvendigârum şol arı itikâd berekâtında müyesser oldı *LetK.*, 2b/2-7.

Va'llâhiçün bu latîfe dağı nâdirdür, bulunmaya. *TuhL.*, 150b/3-4.

4. Her iki eserde de yazarın kaynakları aynıdır. Tesirler, tarihler, muteber kitaplar, uluların ve meşayihin sözleri vs. Ancak *Tuhfetü'l-Letâyif*'te olduğu gibi *Letâyifü'l-Kudsîyye*'de de bu kaynaklar genellikle maddileştirilmez.

Tefsîrlerde ulular getürmişlerdür kim... *LetK.*, 23a/5

Murteber kitâblarda ulular getürmişler kim... *TuhL.*, 100b/13

İşbu kelîme murteber tefsîrlerde mezkûrdur... *LetK.* 84b/11

müfessirler eydürler... *LetK.*, 24b/3

Müfessirlerün birincesi eydürler kim... *TuhL.*, 161a/9

meşâyih eydürler... *LetK.*, 24a/15

5. Yazar konuyu fazla uzatınca toparlamak maksadıyla her iki eserde şu ifadeye sık sık başvurur “giri varalum sözümlerimize üzerine”

giri varalum sözümlerimize üzerine *LetK.*, 53b/12; 131a/14; *TuhL.*, 86b/7; 90a/7; 96a/7; 107a/5; 111b/12; 121a/12; 146a/1

giri varalum sözümlerimize *LetK.*, 20b/1; 51a/11; 55a/10; 66b/7; 124b/6; 137a/8

6. Yazar her iki eserinde, yaptığı nakillerden sonra eğer aykırı bir kanaat taşıyorsa kanaatini ya da bir konuyla ilgili çok rivayete yer vermişse bunlardan hangisini benimsediğini, doğru bulduğunu yer yer belirtir:

...dürüst ve doğru kavı *ben du‘acı ve za‘if katında* oldur kim... *LetK.*, 110a/15-110b/1

ben za‘if katında dürüst ve doğrudur oldur kim... *LetK.*, 53a/8

Bireginün yazığı gitmediği yerde mālın ve emegin yile virmek yoktur. Şahih budur, *ben za‘if kıyında*. *TuhL.* 175a/9-11

Onuncısı doğru ve ihtiyardur, *ben za‘if kıyında*. *TuhL.*, 159b/2-3

Egerçi kim bu söz hoş sözdür, ulular ağzından çıkmışdır illâ *ben za‘if kıyında* key taḥkiklü söz degüldür. *TuhL.* 161a/12-13

7. Her iki eserinde de yazar yer yer “hudâvendigâr” a hitab ederek konuyu anlatmaktadır. Bu hususu “eserin sunulduğu kişi” başlığı altında ayrıntılı olarak ele alacağız.

8. Her iki eserde bunların dışında başka benzerlikler de görülmüştür. Bu benzerlikler arasında bazı tavsifleri özellikle belirtmemiz gerekir:

Rabi‘a bir *ḳarañu bacasuz ve derecesüz eve* girürdi *LetK.*, 11a/5.

“derecesüz bacasuz *ḳarañu ev*” benzetmesi *TuhL.*’de de yer almaktadır.

Åh ol *derecesüz bacasuz çirāgsuz döşeksüz münissüz ḳarañu ev* ḳorḳusından. *TuhL.*, 90a/3-4.

Rabia içim “ahiret hatunu” ifadesi iki eserde de şu şekilde yer almıştır:

Yā Rabi‘ā yā āḳiret ḳatunı *LetK.*, 11a/7.

İy Rabi‘a, iy āḳiret ḳātunı, *TuhL.*, 110a/4-5.

ḳaṫrān göñlek *LetK.*, 68a/6; 93b/15; 101b/12; *TuhL.*, 149a/7

benüm mevc uran rahmetüm denizlerinden *LetK.*, 68a/11

rahmetümüz denizleri mevc urur *LetK.*, 59a/15

rahmetüm denizleri mevc urur. *TuhL.*, 82a/12

senün rahmetün denizleri mevc urur *TuhL.*, 111a/2

gözlerinden yaş yirine ḳan dök- *LetK.*, 68b/3

Gözlerinden yaş yirine kan akıt- *TuhL.*, 89a/3

Mukayese için her iki eserden aldığımız şu küçük parçaya da bakılabilir. Bu üslup benzerliği her iki eserin bütününe hakimdir.

...anuñ kerâmetin ve mu'cizâtu biñ buncadur illâ işbu kadar bunda ihtişâr kılalum *LetK.*, 39b/14-15

Ma'lûm olsun kim zekât sırrıla yaluñuz, mücellledler tolar. İllâ özi oldur. İşbu kadar ihtişâr kalup hükmine başlayavuz. *TuhL.*, 167b/4-5

Letâyif-i Kudsîyye'nin Yazarı ve Sunulduğu Kişi

Letâyifü'l-Kudsîyye'nin hiçbir yerinde yazar ve eserin sunulduğu kişi adı zikredilmez. Ancak, yazar konuyu samimi bir ifadeyle karşısında "hudâvendigâr" varmış gibi anlatır:

...*Ĥudâvendigâruma* ma'lûm olsun kim şol kırsağı tar muqallid fakihler eydürler kim... (*LetK.*, 56b/15-57a/1)

Ĥudâvendigâruma ma'lûm olsun kim kamu yaradılmışlar gözi ve göz nürü ve bakmağı ol bağışladı... *LetK.*, 76a/1-2

zehî cevâblar sulţanı kim bu cevâbdur *Ĥudâvendigâruma* saçu olsun *LetK.*, 78a/12

Ĥudâvendigâruma ma'lûm olsun kim dünyâ karañulığından nefis karañulığından kimesne... *LetK.*, 89a/8

...*Ĥudâvendigârum* devletinde bunuñ gibi leţayifi bed'â gayb âleminden vücûda gelür... *LetK.*, 60a/4-5

"eger evvelin ve âhirin cem' olurlarsa mu'rac nerdübânı taĥkikün bundan yigrek kılmayalar yüz biñ şükür ol Tanrıya kim bize taķrîr ben za'ife muvâfık kıldı *Ĥudâvendigârum* devletinde *LetK.*, 89b/14-90a/1

Aynı ifadelere *Tuhfetü'l-Letâyif* te de karşılaşıyoruz:

Ĥudâvendigâruma ma'lûm olsun kim لا إله إلا الله (=lâ ilâhe illâ'llâh) demekde iki dürlü ma'nî var. *TuhL.*, 105a/10

Yüz biñ şükür ol pâzişâhlar pâzişâhuna kim *Ĥudâvendigâruma* haķ neydügin bildiripdür, kendü inâyetile, bâuldan ve bid'atden anuñ hazretin şaklayupdur. *TuhL.*, 170a/6-8

İşbu bahşi *Ĥudâvendigâruma* añladayın. *TuhL.*, 171a/3

Hergiz bu mesele'i kimesne bu taĥkikile yazduğı yokdur. İllâ ben du'acı *Ĥudâvendigârum* devletinde yazdum. *TuhL.*, 171a/13-171b/1

“Hudâvendigâr” kelimesi *Tuhfetü'l-Letâyif*'te 24, *Letâyifü'l-Kudsiyye*'de ise 20 kez geçmektedir.⁷

Yazarın, *Letâyifü'l-Kudsiyye*'de, miraç bahsinde “hudâvendigâr”ın *Letâyifü'l-Kudsiyye*'yi bırakıp konuyu *Tuhfe*'den okuması uygun değil, bunun için *Tuhfe*'de yazdıklarını burda da tekrarlıyorum ifadeleri her iki eserin aynı “hudâvendigâr” a sunulduğunu göstermektedir.

Bu “hudâvendigâr” kimdir?

Letâyifü'l-Kudsiyye'nin giriş kısmında yazar bu “hudâvendigâr”ın önemli bir özelliğini kaydedilmiştir: “begler serveri”.

“Hudâvendigârım, gözüm nûrî *begler serveri*, cömerdler mihteri, âlimler gönlünde maḥbûb, velîler katında mergûb, gök ʿulüvlü, bulut bezlü, yağmur ʿatâlu, deniz gönüllü, tağ rezânetlü, yir tevâzuʿlu, ferişte sîretlü, güneş yüzlü, ḥabîb ü nesîb-i cihân, pâdişâh-ı kâmurân خلد الله دولته ḥâzreti bunun müṭâlaʿasından çok fâyideler bula” (*LetK.*, 1b/6-10)

Bu “begler serveri” olan “hudâvendigâr”ın ismini ise yazarın kendi adlandırmasıyla “*Tuhfe*” (= *Tuhfetü'l-Letâyif*) adlı eserinde buluyoruz: “Umur Paşa.” “*Tuhfe*” sadece eserin sunulduğu hudâvendigâr’ın kimliğini aydınlatmakla kalmaz yazarın ismini de bize bildirir: “Ahmed Abdü'l-Cebbâroğlu”.

Bu kitâb tuḥfedür, zaʿîf duʿâcî Ahmed Abdü'l-Cebbâroğlından ḥuzâvendigâr oğlu, saʿâdet anuñ yâri, şehâdet anuñ gam-güsârî, saḥâvet anuñ işi, inâyet anuñ işi, ʿömri olsun yüz yıldan aṣa, cânlar sevdiği Umur Paşa خلد الله دولته ḥâzretine. Ümîzdür kim ḥâzretinde maḥbûl düşüp anuñ içindegile ʿamel kılmağa muvaffaq ola. (*TuhL.*, 81b/2-7).

Ayrıca, her iki eserin giriş kısmından alıntılıdığımız, eserlerin sunulduğu kişiye övgü mahiyetindeki bu bölümler arasındaki paralellik ve her ikisinde yer alan خلد الله دولته dua cümlesi dikkat çekicidir. Bu cümle Umur Paşa adına kesilen sikkelerin arka yüzünde şu şekilde ifadesini bulur: خلد دولته⁸

⁷“Hudâvendigâr” kelimesi her iki eserde de geçtiği bütün yerlerde istisnasız “hükümdar” anlamındadır. Kastedilen de eserin sunulduğu kişi yani Umur Paşa’dır. Kelimenin, *Letâyifü'l-Kudsiyye*'de geçtiği bütün yerlerde “Allah, Tanrı” olarak anlamlandırılması uygun düşmemiştir. (Karaatlı, age., s., 473).

⁸ Ahmed Tevhid Bey, “*Saruhan ve Aydınoğulları*” Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası, Cüz, 10, 1 Teşrin-i Evvel 1327, s., 625.

Letâyifü'l-Kudsiyye'nin Telif Tarihi

Letâyifü'l-Kudsiyye, Umur Paşa (1309-1348)'ya sunulduğuna göre onun hükümdarlığı esnasında yani 1334-1348 yılları arasında, *Tuhfetü'l-Letâyif*'ten sonra kaleme alınmıştır.

Yazar, *Tuhfetü'l-Letâyif*'te, miraç konusunu anlatırken “hudâvendigâr”dan “yitincek” (yeni yetişme, yeni yetişen)lerin eserlerine itibar etmemesini ister. Bu durumda, onun bu eserlerini olgunluk ya da yaşlılık devresinde kaleme aldığını söyleyebiliriz:

Resül hazreti Tañrı te‘âlânın kuvvetile Tañrıyı baş gözile gördi, nitesüz niteliksüz. Toğru söz işbudur. İşbu ma'nide ne-kim ayruksı dirlerse toğru degüldür. Yüz yigirmi mücelled kitāba nazar kıldum tā neydügin mi'rāc ahvālinde bilince. Huzāvendigārum *yitincekler kitāblarına ve sözlerine* iltifāt kılmaya inşā'a'llāhu te‘ālā. (*Tuhl.*, 99a/12-99b/3).

Sonuç

Letâyifü'l-Kudsiyye, Aydınogullarından Umur Paşa zamanında yaşamış Ahmet Abdülcebbâröglü'nun sade bir Türkçe ile kaleme aldığı mensur eseridir.

ABSTRACT

Latayif al-Kudsiyya is a prose manuscript, which is belonging to Old Anatolian Turkish. Its subject is the life of prophet Mohammad. Its auther, writing date and who it has presented hasn't been knowing up to date. In this study Latayif al-Kudsiyya is investigating by those means.

Keywords: Old Anatolian Turkish, Latayif al-Kudsiyya, Ahmet Abd al-Cabbaroglu, Umur Pacha, Aydınogulları